

Vikingakvinnan Kata skrev om Sveriges historia

En historisk djupdykning i Västergötland

VÄSTERGÖTLAND (LT)

Det har ju diskuterats och tvistats om var Sveriges vagga stod men kanske har den där vaggan funnits på många platser. Helt klart är i alla fall att Västergötland haft en enorm betydelse i Sveriges historia. Kring Falköping, Skara och Skövde finns museer, minnesmärken över slag, klosterruiner och kunglig begravningskyrka. Och i Varnhem förekom dessutom kristna begravingar långt tidigare än vad vi trott...

Dalénmuseet fick vi syn på helt av en slump. Det blev ett stopp, och vi fick ta del av ett mycket trevligt museum och guidade av riktiga entusiaster. Här står artikelförfattaren vid AGA-bilen på museet. Det finns inte många bilar av märket AGA kvar i världen.

När artikelförfattaren och fru Ann-Sofie funderade på en sommarresa med boende på hotell hade vi många förslag, men till slut landade vi i Västergötland. Det är ett landskap med enormt mycket historia att ta del av, något som vi båda gillar, och det är också ett böljande vackert landskap så ett boende vid sidan av Billingen kändes perfekt. Tre nätter på Karstors herrgård strax utanför Skövde bokades.

Från Boxholm till Skövde är det nästan lika långt att åka söder om Vättern som att åka norr om sjön, men vi valde det södra alternativet när vi åkte till Västergötland, och på hemvägen så rundade vi i norr.

Vi hade ju dessutom bestämt träff med Anja Praesto på ditvägen, hon är västgötatjejen som under några år arbetade på Östergötlands museum, men som häromåret flyttade "hem" till Västergötland igen för att bli chef på Tidaholms museum.

Anja vill gärna visa oss "sitt" museum men precis som det stora museet i Linköping så håller Tidaholms museum stängt på grund av ombyggnad. Men därmed finns det en anledning att besöka Tidaholm igen.

Vi kunde i alla fall ta del av miljön runt de gamla fabriks-

byggnaderna invid Tidan i Tidaholm, ett område som har gjorts riktigt vackert.

Men museum kom vi att ta del av ändå på denna lilla semesterresa. Första heldagen i Västergötland tog vi sikte på Varnhem. Vi valde dock lite

Det gåtfulla och tragiska öde som Hallonflickan mötte har berört många människor djupt. Man tror att hon blev ett offer åt okända makter. Med benen bundna drucknade hon i den grunda sjön."

mindre vägar till det som en gång i tiden kanske var Sveriges mest betydelsefulla plats, detta för att vi skulle komma förbi Silverfallet på Billings västra sluttning. En bäck rinner nedför berget och vattnet kastar sig sammanlagt 60 meter nedför olika bergskanter.

Vattnet rinner fram över kalkstenshällar, aluskiffer och sandsten och det är mycket vackert! Men man kan förstå att Silverfallet är ännu trevligare att besöka på våren när vattenmängden är större och då vitsporar bildar en vit matta på vägen till fallet.

I Varnhems klosterkyrka finns gravplatser för den kungliga Erikska ätten, nämligen för Knut Eriksson (död 1196), Erik Knutsson (död 1216) och Erik den läse och halte (död 1250). Även riksföreståndaren och östgöten (född i Bjälbo) Birger Magnusson – Birger jarl kallad – har sin gravplats i Varnhem, så nog var denna lilla västgötaort enormt betydelsefull för 800-1000 år sedan.

Varnhems historia – och även Sveriges historia – har dessutom helt nyligen fått kompletteras med mer fakta, och efter de unika fynd som gjorts vid Varnhem den senaste tiden så har faktiskt vår historia fått skrivas om!

På en kulle bredvid klosterkyrkan i Varnhem startade man upp en arkeologisk utgrävning i september 2005 och som skulle pågå under några år. På och vid kullen hittade man mängder av skelett, det visade sig vara människors som fått kristna begravingar redan under 900-talet, det vet man efter att en mängd analyser gjorts på skeletten.

Man hittade murar efter en stenkyrka, uppförd under 1000-talet, trots att man trott att inga stenkyrkor fanns i det blivande Sverige vid den tiden. Unikt var också att kyrkan hade en krypta.

Men att människorna i Varnhem hade fått kristna begravingar gjorde stor sensation! Man har ju trott att kristendomen inte kommit till landet vid den tiden. Fynden på kullen vid Varnhem har helt enkelt skrivit om Sveriges historia, och Ansgars betydelse har nog kraftigt överdrivits genom åren...

Man hittade en extremt välbevarad grav precis intill kyrkan, och en runsten som hittades redan på 1800-talet förstod man snart var det ursprungliga locket till graven.

Den bär texten "Kättil gjorde denna sten efter Kata, sin hustru, Torgils syster". Därför vet vi att kvinnan i graven hette Kata! Genom analyser av skelettet vet man att Kata dog runt år 1040. Helt säkert var Kata en mycket betydelsefull person, det var dessa människor som begravdes närmast kyrkan.

Utgrävningen av kyrkan med graven försågs under 2017 med ett tak och blev då ett besöksmål med namnet Kata Gärd. Det är ett mycket fascinerande besöksmål. Vid vissa tider berättar en guide om Kata och om fynden på kullen. För mig och Ann-Sofie var det andra gången på tre år som vi besökte Kata Gärd, detta för att vi helt enkelt tycker det är så intressant!

Kungslena kyrka, med de unika tre tornen är unik. Sägna berättar att på påskdagen år 1258 bevistade Birger Jarl högmässan i kyrkan tillsammans med sin måg konung Håkan av Norge och sin son Valdemar. Till minne av denna händelse lät man uppföra de tre tornen.

En fantastisk välbevarad grav hittades intill kyrkmuren och för länge sedan hittades en runsten i form av ett gravlock och man såg att runstenen en gång i tiden varit lock till graven. Det gör att man vet att skelettet varit en kvinna med namnet Kata. När man tittar runt på Kata Gärd så går man på en glasskiva över graven och runstenen.

Historiker tror att den betydelsefulla gården som legat vid kyrkan haft mycket kontakter med England, där fanns under 1000-talet kyrkor som var byggda som den i Varnhem, så mycket tyder på att även kristendomen kom till Västergötland från de brittiska öarna.

År 1873 hittades en silverskatt i Varnhem vilket man tror är en danagäld till kung Knut den Store (de anglosaxiska kungarna fick betala för att undvika plundring).

Historiker tror att den betydelsefulla gården som legat vid kyrkan haft mycket kontakter med England, där fanns under 1000-talet kyrkor som var byggda som den i Varnhem."

Historikern Dick Harrison tror att en storman från Varnhem deltog i stridigheterna med Knut, varvid han erhölet andel i Danagälden och att denna återfanns 1873 i Varnhem.

I Västergötlands museum i Skara kan man lätt gå runt i timmar, men när vi nu återigen var där så var det främst

utställningen om Kata som lockade.

Utifrån information från den osteologiska analysen av skelettet och DNA-analyser så har modellmakaren Oscar Nilsson återskapat den vikingatida kvinnan Kata i form av en docka i full skala. Med hjälp av fynd av dräkt detaljer och tygfragment i gravarna i Varnhem så har man också återskapat en tidstrogen dräkt till Kata.

Skara domkyrka ligger nära Västergötlands museum, eller "Skara Böxer" som kyrkan kallas ibland. Det är ett namn som tillkom runt åren 1809-1810 då kyrkan fick platta torn och folk i bygden kom att likna kyrktornen vid ett par byxor. Trots att tornen har ändrat utseende sedan dess lever namnet kvar.

Det blev en ny dag, och vi tog sikte på Gudhems kloster. Nunneklostret mellan Falköping och Skara var i bruk från 1100-talet till 1529, men fortfarande står ruinerna kvar intill Gudhems kyrka. Ett litet museum finns också där man kan ta del av historien.

Men ibland stöter man på museum man inte visste fanns. På väg till Gudhem passerade vi Stenstorp, där fick vi se ett till synes anmärkningsvärt museum precis intill vägen, Dalénmuseet stod

Hallonflickan gick en hemsk död till mötes. En rekonstruktion av hur hon kan ha sett ut finns på Falbygds museum.

det. Det visade sig vara ett museum över Gustaf Dalén, antagligen Stenstorps största kändis och nobelpristagare 1912, det var nämligen i Stenstorp Gustaf Dalén växte upp och bodde tills han var 23 år. Men vi hade ju ingen aning om att Gustaf Dalén kom från Stenstorp i Västergötland, än mindre att det fanns ett museum över honom på orten. Men vilket intressant och charmigt museum vi fick se, mycket trevligt!

Falbygds museum i Falköping är också mycket trevligt! Där kan man ta del av historien om Hallonflickan. Det var 1943 som ett skelett hittades i en torvmosse, det var efter en flicka som visade

Ann-Sofie har en pratstund med Kata på Västergötlands museum. Utifrån information från den osteologiska analysen av skelettet och DNA-analyser så har man återskapat Kata i form av en docka.

Ekornavallen är ett av Västergötlands märkligaste forminnesområden. Här finns till exempel gånggrifter, hällkista, gravrösen, treudd, domarringar och åtta resta stenar. Det är gravar från både brons- och järnåldern. Ett fascinerande område!

Ann-Sofie fascinerar av runorna på kopian av Katas gravsten. Observera att runstenen har ett stort kors.

År 2017 stod Kata Gärd färdigt, en takbyggnad över de sensationella fynden på kullen nära Varnhems klosterkyrka. Här finns en kristen gravplats som började användas redan på 900-talet samt ruinen av en av Sveriges äldsta kyrkor, en privat gårdskyrka från vikingatiden.

sig ha dött för 5 000 år sedan.

Hennes sista måltid lär ha varit hallon, därför kallas hon för Hallonflickan. Det gåtfulla och tragiska öde som flickan mötte har berört många människor djupt. Man tror att hon blev ett offer åt okända makter. Med benen bundna drucknade hon i den grunda sjön. Precis som för Kata så har en rekonstruktion gjorts även över Hallonflickan för att visa hur hon kan ha sett ut då hon levde.

Ekornavallen med alla gång-

grifter och gravrösen, samt minnesmärkena över slaget vid Lena år 1208 samt slaget vid Gestilren år 1210 hann vi också med att se denna dag. Slaget vid Gestilren mellan Erik Knutssons och Sverker den yngres trupper är ju väldigt intressant, slaget var en maktkamp om det skulle bli Sverige. Dessutom tvistats det ju om var slaget ägde rum. Upplanningarna har pekat ut en plats i Frösthults socken i Uppland, men det finns starka belägg även för att slaget ägde rum i Västergötland,

och nog känns det ganska troligt att platsen var nära där man stridit två år tidigare.

Anja Praesto berättade att man undersökt marken vid Gestilren med georadar och att man hoppas få göra arkeologiska utgrävningar ganska snart.

En spännande fortsättning följer alltså, och det finns säkert anledning att återvända till Götalandskollegorna i väster ganska snart igen...

Text och bild: KLAS JOHANSSON